

Het ontwerp van wijziging van het decreet van 7 mei 2004 betreffende de materiële organisatie en de werking van de erkende erediensten of de ondraaglijke last van het kerkelijk onroerend patrimonium in Vlaanderen

In deze bijdrage focussen wij op het juridisch kader dat de verhouding tussen de religieuze en lokale civiele overheden regelt met bijzondere aandacht voor het religieus roerend en onroerend patrimonium van kerkgemeenschappen. Een dossier dat meer dan ooit aandacht verdient.

Als gevolg van de staatshervorming van 2001 werd de bevoegdheid betreffende de erediensten (gedeeltelijk) overgedragen aan de gewesten. De vorige staatshervormingen hadden de regeling van de erediensten en de organisatie en de werking van het bestuur van de erkende erediensten, ongewijzigd gelaten, d.w.z. alles bleef federaal. Amez had het in dit verband over « un aspect oublié de la réforme de l'Etat, le régime des cultes ». ¹

In Vlaanderen zijn de bevoegdheden momenteel geregeld door het decreet van 7 mei 2004 betreffende de materiële organisatie en werking van de erediensten. Deze, in het kielzog van het Lambertmontakkoord tot stand gebrachte bevoegdheidsafbakening, bracht echter niet de noodzakelijke duidelijkheid.² Het “Eredienstendecreet” van 2004 wordt, in het licht van de nakende gemeenteraads- en provincieraadsverkiezingen, herzien. Een voorontwerp van decreet tot wijziging van diverse bepalingen van voormeld decreet ligt ter studie. Het nieuwe decreet zou in werking treden op 1 januari 2013.

Lange tijd beschouwde de kerkelijke overheid de discussie over o.a. de financiële afspraken³ en de tussenkomsten m.b.t. het mogelijke onderhoud, de restauratie en de herbestemming van het kerkelijke erfgoed als een interne en strikt geregelde aangelegenheid waarover discussie niet noodzakelijk was. Ook de opdracht van de lokale overheid werd als een “verworvenheid” beschouwd.

De financiële tussenkomsten werden immers gezien als een compensatie voor het “verlies” van de goederen. Tijdens de Franse Revolutie werden de kerkelijke goederen aangeslagen en ter beschikking gesteld van de natie⁴. Het bekende Concordaat dat Napoleon Bonaparte de 26 messidor van het jaar IX afsloot met Paus Pius VII regelde een en ander. Deze “politieke” afspraken werden in 1802 bekrachtigd en in 1803 kregen de bisschoppen de opdracht

¹ J.T., 2002, (529), 531.

² Zo dienden onder meer samenwerkingsakkoorden gesloten tussen de Federale Overheid, de Duitstalige Gemeenschap, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels hoofdstedelijke Gewest (27/05/2004 en volgende).

³ De Grondwet legt aan de overheid immers uitdrukkelijk de verplichting op om de erkende erediensten (zij die een algemeen maatschappelijk nut hebben) bepaalde steun te verlenen. De wetgever kende vele voordelen toe, o.a. de temporalien.

⁴ Artikels 72 en 75 van de wet van 18 germinal jaar X “relative à l’organisation des cultes” hebben de genaaste, maar niet vervreemde, pastorieën en de in beslag genomen kerken opnieuw ter beschikking gesteld van de eredienst.

zogeneten kerkfabrieken op te zetten. Het Keizerlijk decreet van 30 december 1809 verfijnde de werking. In 1830 nam de jonge staat België dit decreet over. Ondertussen kregen de protestantse eredienst en iets later de Israëlitische eredienst eveneens bijzondere aandacht (kerkgemeente, specifieke voordelen...)⁵. In 1870 gaat de Belgische overheid, wat de begrotingen en de rekeningen van de kerkbesturen betreft, het geheel wat sturen. Veel veranderde er echter niet. De momenteel geldende afspraken (lees: verplichtingen) hebben dus een lange voorgeschiedenis.

De op til staande aanpassingen hebben meerdere oorzaken. Het tanende kerkbezoek, het multi-religieuze karakter van de samenleving, het streven naar een oplossing voor bepaalde “bestuurlijke” aangelegenheden, de vragen naar de financiële houdbaarheid van het systeem en het optimaliseren van het gebruik van de aan de kerkelijke overheden ter beschikking gestelde “vastgoedportefeuille”⁶ zijn er slechts enkele van. We leggen dit alles even onder de loep.

Er zijn natuurlijk nog andere elementen die een rol speelden bij de toegenomen aandacht voor dit gebouwenpatrimonium. Het zogeheten Burra Charter (dat in de plaats kwam van het Charter van Venetië) focust op het beheer van culturele en sacrale erfgoedsites. Dit “Charter” gaat uit van de intrinsieke erfgoedwaarde en wil naast het architecturale of culturele aspect ook rekening houden met sociale elementen, ecologische uitdagingen en economische factoren.

Begin 2008 publiceerde Tertio (het weekblad dat zich omschrijft als weekblad dat de actualiteit volgt en analyseert en daar een derde dimensie aan toevoegt: duiding, opiniëring en inspiratie vanuit een christelijk en meer bepaald katholiek perspectief) reeds een uitgebreid artikel m.b.t. deze problematiek. Hierbij werd ingegaan op het pleidooi van Bart Caron (toen Spirit, nu Groen!) voor een “betekenisvolle” herbestemming van de religieuze gebouwen. Op een studiebijeenkomst van erfgoedverenigingen verklaarde, toenmalig, Vlaams minister van Onroerend Erfgoed Dirk Van Mechelen dat hij werk wilde maken van een kerkenbeleidsplan. Vlaams minister Geert Bourgeois zette het werk verder.

Voorontwerp van decreet - enkele krachtlijnen

Het Lambermontakkoord (drie politieke akkoorden m.b.t. de vijfde staatshervorming), kreeg een politieke vertaling in o.a. twee bijzondere wetten, nml. de bijzondere wet van 13 juli 2001 houdende overdracht van diverse bevoegdheden aan de gewesten en de gemeenschappen en de bijzondere wet van 13 juli 2001 tot herfinanciering van de gemeenschappen en uitbreiding van de fiscale bevoegdheden van de gewesten.

De bevoegdheden betreffende “kerkfabrieken en instellingen die belast zijn met het beheer van de temporaliën van de erkende erediensten” werden definitief toegewezen aan de gewesten. Dit zijn onder meer de instemming met de oprichting van de besturen van de erkende erediensten;

⁵ De lijst werd sindsdien aangevuld met de anglicaanse, de islamitische en de orthodoxe eredienst.

⁶ De aandacht voor de toestand (en de toekomst) van het onroerend goed, zeg maar religieus erfgoed en méér bepaald de kerkgebouwen is groeiende. Getuige daarvan het aantal parlementaire documenten, de vragen en interpellaties binnen het Vlaams Parlement en de studiedagen hieromtrent.

de vaststelling van de regels voor hun organisatie en werking; de vaststelling van de regels voor het opmaken van de begroting en de rekening; de vaststelling van de regels voor het beheer van het patrimonium; de vaststelling van de regels voor de organisatie en de uitoefening van het administratief toezicht, inbegrepen de machtiging om grote herstellingen te kunnen uitvoeren en de verplichtingen van de burgerlijke overheden t.o.v. de besturen en de bedienaars van de erediensten.

Daarnaast bleven bepaalde bevoegdheden en dito lasten zuiver federale aangelegenheden (erkenning erediensten, wedden, pensioenen). De regelgeving met betrekking tot de niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschappen is eveneens federale materie (FOD Justitie). Deze materie wordt geregeld door de Wet van 21 juni 2002 betreffende de Centrale Raad der niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschappen van België, de afgevaardigden en de instellingen belast met het beheer van de materiële en financiële belangen van de erkende niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschappen. Op grond van de artikelen 26, 4° en 27 wordt een deel van de financiering van de Provinciale Instellingen voor Morele Dienstlegging ten laste gelegd van de provincies. Dit is het geval wanneer de inkomsten van deze instellingen ontoereikend zijn.

In het decreet van 7 mei 2004 “betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten” vinden we bepalingen voor de kerkfabrieken van de rooms – katholieke eredienst, bijzondere bepalingen voor de protestantse, de anglicaanse en de Israëlitische erediensten alsook bijzondere bepalingen voor de orthodoxe en islamitische erediensten. Aansluitend op dit decreet werden - m.b.t. diverse deelaspecten - omzendbrieven door de Vlaamse Minister van Binnenlands bestuur gericht aan de gemeenten en de provincies. Het bijzonder toezicht op deze besturen werd teruggebracht tot een toezicht door steden, gemeenten en provincies (ieder voor hun bevoegdheid) en er werden financiële regels geïntroduceerd.

De lokale overheid heeft een (historische) opdracht te vervullen ingeval van exploitatietekorten van de kerkfabrieken en moet bijdragen aan de investeringen in de gebouwen van de eredienst. Het Vlaams decreet van 7 mei 2004 bepaalt dan ook dat de erkende erediensten een beroep kunnen doen op een tussenkomst van de lokale overheid om uitgaven te dekken indien de eigen ontvangsten ontoereikend zijn. De gemeenten staan in voor de betoelaging van de rooms-katholieke kerkfabrieken, de protestantse kerkgemeenten, de anglicaanse kerkfabrieken en de Israëlitische gemeenten. De provincies komen dan op hun beurt tussen in de tekorten van de kathedrale en de orthodoxe kerkfabrieken en van de islamitische gemeenschappen.

Artikel 51 van het decreet bepaalt dat onder meer tot de ontvangsten van de kerkfabriek behoren: “toelagen van de gemeente en gemeenten in kwestie, bestemd om de kosten en uitgaven van de kerkfabriek, zoals vermeld in artikel 52 te dekken in geval van ontoereikende opbrengsten en ontvangsten.” In artikel 78 (kathedrale kerkgemeenschappen), artikel 229 (orthodoxe kerkgemeenschappen) en artikel 272 (islamitische geloofsgemeenschappen), wordt naar de artikelen 51 en 52 verwezen. In artikel 52 worden de kosten en uitgaven die de kerkfabriek moet dragen opgesomd. In concreto gaat het om de bezoldiging van het personeel dat in dienst is van de kerkfabriek en de hieraan inherente uitgaven; de kosten die noodzakelijk zijn voor de uitoefening van de eredienst, onder meer de kosten van de gebouwen en delen van

de gebouwen, die bestemd zijn voor de uitoefening van de eredienst, evenals de kosten die inherent zijn aan de organisatie en de werking van de eredienst; 3° de grove herstellingen van de tot de eredienst bestemde gebouwen; de terugbetaling van de aflossingen en intresten van de leningen, aangegaan door de kerkfabriek ter verwerving of renovatie van de aan de kerkfabriek toebehorende of teruggeschonken goederen; de bijdrage in de werkingskosten van het centraal kerkbestuur en alle andere uitgaven die verband houden met de aan de kerkfabriek toebehorende of teruggeschonken goederen.⁷

Wie zich alleen al verdiepen wil in de materie met betrekking tot het beheer van de pastorieën verwijzen wij bijvoorbeeld naar het “Vademecum over de pastorieën”, goedgekeurd door de bisschopsraad op 9 mei 2003 (Aartsbisdom Mechelen – Brussel).

In Vlaanderen werden (recentste cijfers) in totaal 1.878 besturen geïnventariseerd. 1790 besturen van de rooms-katholieke eredienst (niveau gemeenten⁸), 4 besturen van rooms – katholieke kathedrale kerkfabrieken (niveau provincies), 42 besturen voor de protestantse eredienst (niveau gemeente), 7 besturen anglicaanse eredienst (niveau gemeente), 6 besturen Israëlitische eredienst (niveau gemeente), 12 besturen orthodoxe eredienst (niveau provincies), 17 besturen islamitische eredienst (niveau provincies). Zij staan m.a.w. in voor het beheer van gelden en goederen die eigendom zijn van de kerkfabriek en bestemd zijn voor de uitoefening van de eredienst in de betreffende parochie.

Belangrijk is dat de relaties tussen de gelovigen die niets te maken hebben met de “eredienst” in de strikte betekenis, m.a.w. het klassieke ziekenbezoek, bepaalde speciale activiteiten, de missiewerking, bepaalde sociale (parochiale) activiteiten, door de “parochie” zelf worden gefinancierd.

Het voorontwerp van decreet tot wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 7 mei 2004 raakt – in zijn huidige versie – niet aan de bestaande uitgangspunten. Wel merkt men een accentuering van de rol van de lokale overheden en een verwijzing naar de problemen op het vlak van het patrimoniumbeheer, meer bepaald voor de rooms – katholieke kerkfabrieken. De memorie van toelichting, schenkt hier eveneens uitgebreid aandacht aan en erkent dat de aanleiding tot heel wat wijzigingen te vinden is in de “uitdagingen waarmee (bijna) alleen de rooms – katholieke eredienst wordt geconfronteerd”.

Zonder in detail in te gaan op een aantal voorstellen tot wijziging/aanpassing kan worden opgemerkt dat men het accent wil leggen op lokaal overleg en de centrale (kerk)besturen wil versterken. De verplichting tot het oprichten van een centraal bestuur wordt enkel de rooms -

⁷ Vertaald: pastoors en andere bedienaren van erkende erediensten kunnen sindsdien rekenen op een wedde en zij genieten pensioenrechten. De gemeenten moeten instaan voor een woonst voor de pastoor en een vergaderruimte voor de kerkfabriek die de eredienst mogelijk moet maken door het onderhoud van het kerkgebouw, het orgel, de liturgische kleding en het liturgisch vaatwerk, de aankoop van hosties, miswijn, kaarsen en linnen, vaat... De kerkfabriek betaalt ook het (variabele) gedeelte van de inkomsten uit kerkelijke begrafenissen en huwelijksvieringen voor de bedienaar (priester, diaken) en de medewerkers (koster, organist) als aanvulling op hun maandwedde. De kerkfabriek heeft natuurlijk inkomsten (verkoop van kaarsen, de collecte, worden, eigendommen die verpacht, verhuurd worden....).

⁸ Geeft aan wie bijpast bij tekorten.

katholieke eredienst opgelegd. Het voorliggende decreet wil de rechtszekerheid optimaliseren. Dit zal o.a. gebeuren door oude bepalingen op te heffen en – indien zij van belang zijn - expliciet op te nemen in het nieuwe decreet. De bepalingen van het Keizerlijk decreet van 30 december 1809 m.b.t. de gemeentelijke verplichtingen ten aanzien van de besturen van de eredienst en de bedienaars ervan worden algemeen genomen niet ter discussie gesteld. Zij worden “in gemoderniseerde vorm” opgenomen in het nieuwe eredienstendecreet.

De overheid blijft in dit dossier dus “gebonden”. Zo moet de overheid “de lasten” dragen. Het is echter nog altijd zo dat bijvoorbeeld parochies oprichten, opheffen of deze veranderen, alleen aan de diocesane Bisschop toekomt, die geen parochies mag oprichten of opheffen of deze in belangrijke mate veranderen, tenzij na de priesterraad gehoord te hebben (Can 515 Wetboek van Canoniek Recht).

Er worden in het voorontwerp van decreet ook wijzigingen aangebracht aan bepalingen m.b.t. de andere erediensten. Aan deze erediensten worden echter geen dwingende bepalingen opgelegd. Zij kunnen gebruik maken van de geboden mogelijkheden.

Interessant is ook dat een gemeente- of provinciebestuur niet verplicht kan worden bij te dragen aan investeringen in gebouwen die geen eigendom zijn van een publieke rechtspersoon. Dit is vatbaar voor verder onderzoek.

De krachtlijnen zijn echter duidelijk: bepaalde juridische onzekerheden wegwerken, (voorbeeld: eigendomsoverdrachten), expliciet bevoegdheden toekennen (de bisschop neemt het initiatief m.b.t. wijzigingen aan parochies en gebiedsomschrijvingen, de Vlaamse Regering keurt goed) of overdracht van roerende en onroerende goederen, rechten, plichten en lasten van opgeheven kerkfabrieken regelen.

Te onthouden is eveneens dat de overdracht van de onroerende goederen een “overdracht in der minne ten algemenen nutte”.⁹ De registratie ervan gebeurt dus kosteloos. We kenden al de compensatie voor de derving van onroerende voorheffing (‘dode hand’). Te zien als compensatie voor de derving van inkomsten omdat bepaalde eigendommen krachtens de fiscale wetgeving zijn vrijgesteld van de opcentiemen op de onroerende voorheffing.¹⁰ We hebben het dan over openbare eredienst, onderwijs, hospitalen, rusthuizen, klinieken, dispensaria, vakantiehuizen voor kinderen of gepensioneerden en andere soortgelijke weldadigheidsinstellingen. Voor 2010 bedroeg de niet-inning van de gemeentelijke opcentiemen op de onroerende voorheffing 62.538.282 €. Het te verdelen krediet was gelijk aan 72% van dat bedrag, namelijk 45.027.563 €. Voor 2011 bedroeg de niet-inning van de gemeentelijke opcentiemen op de onroerende voorheffing 64.063.395 €. Het te verdelen krediet is gelijk aan

⁹ Artikel 161, 2° van het wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten.

¹⁰ Op de begroting van het Ministerie van Binnenlandse Zaken wordt ter compensatie jaarlijks een bijzonder krediet ingeschreven. Het wordt verdeeld onder de betrokken gemeenten op basis van het respectieve bedrag aan fiscale minderopbrengst.

72% van dat bedrag, namelijk 46.125.643 €.¹¹ Misschien een aandachtspunt voor onze ministers: hier kan worden bespaard.

Op 20 januari 2012 keurde de Vlaamse Regering het voorontwerp van decreet goed tot wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 7 mei 2004 betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten.

Het vastgoedprobleem

Zoals hiervoor gesteld is het herzien van het eredienstendecreet onlosmakelijk verbonden met de vastgoedproblematiek van de rooms – katholieke eredienst.

In juli 2010 werd een studiedag georganiseerd met alle belanghebbende partijen in dit dossier. In het kielzog hiervan werden werkgroepen in het leven geroepen die op 8 april 2011 een verslag "parochiekerken in Vlaanderen" overhandigden. Op 24 juni 2011 hechtte de Vlaamse Regering haar goedkeuring aan de nota "Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk". Op 19 oktober 2011 werd door Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering een "Conceptnota over een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk" ingediend. De nota schetste de situatie en toonde aan welke richting men dacht uit te kunnen gaan.

Op 17 januari 2012 werd binnen de Commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands bestuur, Decreetsevaluatie, Inburgering en Toerisme van gedachten gewisseld over de hiervoor vermelde conceptnota en werden een aantal denkpistes geëxpliciteerd.

Zo wordt met de idee gespeeld om zowel beschermde als niet beschermde kerkgebouwen in aanmerking te laten komen voor neven- en herbestemmingprojecten (met dito subsidiëring, wat implicaties heeft naar het koninklijk besluit van 23 juli 1981 m.b.t. subsidiëring van bepaalde werken, leveringen en diensten), wordt nagedacht over een "zachte aanpassing" van het zogeheten "Eredienstendecreet" (met aandacht voor centrale kerkbesturen en bijkomende bevoegdheden voor de gemeentebesturen) en wordt het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) erkend als het ondersteunende expertisecentrum (vanaf 2012 ontvangt dit centrum 250.000 € subsidie).

Tanend kerkbezoek, leegstand en verwaarlozing van gebouwen

Aan de basis van dit alles ligt het tanende kerkbezoek. In een recentelijk verschenen studie 'Kerkpraktijk in Vlaanderen' van politicoloog Marc Hooghe (K.U. Leuven) die o.a. het weekblad Knack en de krant De Standaard bekendheid gaven, blijkt dat het klassieke zondagse kerkbezoek minder en minder mensen kan bekoren. De daling is ontegensprekelijk. Ging in

¹¹ Kerkbesturen genieten niet enkel bij ons van bijzondere voorwaarden, ook in Griekenland waar op 11 september 2011 het ministerie van Financiën een nieuwe belasting aankondigde voor al het onroerend goed in Griekenland. Vrijstelling is voorzien voor kerken, kloosters en andere religieuze gebouwen gedefinieerd als plaatsen voor religieuze diensten (waarbij residentiële of commerciële eigendommen van de Griekse kerk niet zijn vrijgesteld) en voor non-profit en charitatieve organisaties die het onroerend goed gebruiken uitsluitend voor een religieuze, artistieke, educatieve of sociale behoefte. Wat leidde tot de zure oprisping dat "L'argent de l'église reste un sujet tabou en Grèce. ... la Grèce a une montagne d'argent sous les yeux et on fait comme si on ne le voyait pas." (Reuters, Athènes Correspondance, Yannis Behrakis).

1976 nog 36 procent van de Vlamingen (tussen 5 en 69 jaar) wekelijks de zondagsmis dan was dit aantal in 1998 tot 13 % gekrompen. Er zijn wel wat verschillen tussen de provincies vast te stellen (West-Vlaanderen en Limburg scoren hoger dan de rest van Vlaanderen) maar de daling is ontegensprekelijk. Een extrapolatie van deze cijfers verleidde er sommigen zelfs toe te stellen dat in 2016 op de kerken zondag leeg zouden zijn.¹²

En eind februari 2012 werd bekendgemaakt dat op dertig jaar tijd het aantal Belgen dat zichzelf als “katholiek” definieert daalde met 22 procent (in 1982 verklaarde nog 72 % van de Belgen katholiek te zijn; in 2012 is dit gedaald tot 50 procent). Volgens dit onderzoek verdubbelde het aantal atheïsten tijdens dezelfde periode: in 1982 verklaarde 24 procent atheïst te zijn. In 2012 was dit 42 procent. 70 procent van de jongeren geboren na 1984 verklaart geen enkele band te hebben met de katholieke Kerk.¹³

Hoe dan ook feit is dat de religieuze praktijk wegebt. Het aantal “kerkse gelovigen” daalt jaar na jaar. De secularisering slaat toe en dit vertaalt zich ook in het minder gebruiken van de kerken. En worden ze gebruikt dan zijn ze enkel nog open tijdens de eredienst of een religieuze plechtigheid.

Leegstaand en verwaarlozing gaan al snel hand in hand en tekenen de leefomgeving. Verkommering van leegstaande panden, of het nu woningen, kerken of industriële panden zijn, nodigt zwerfvuil uit, is een veiligheidsrisico in en rondom het gebouw, trekt vaak ongenode gasten aan met o.a. vandalisme tot gevolg. Langdurige leegstand heeft ook belangrijke financiële consequenties. De kans op schades neemt immers snel toe. Onderhoudskosten, restauratiekosten lopen rechtevenredig op. Verzekeringstechnische aangelegenheden en het risico op het verdwijnen van kunstwerken laten we buiten beschouwing.

Ongeveer één op de drie kerken is een beschermd monument. Indien er enig soelaas is voor die kerken die een stedenbouwkundige of cultuurhistorische waarde hebben, dan mag zonder omwegen worden gesteld dat de toestand problematisch is voor vele “gewone” kerken die weinig “gebruikt” worden.

Bijkomend gegeven is dat de lokale overheden (en dus ook de respectieve kerkfabrieken en kerkraden) niet alle op dezelfde wijze geconfronteerd worden met dit probleem. Anders gesteld, bepaalde steden en gemeenten hebben op hun grondgebied meer of minder kerken in

¹² Niet helemaal echter, zo blijkt uit de cijfers m.b.t. doopsels, huwelijken en begrafenissen. Het aantal kerkelijke huwelijken mag dan wel dalen, het aantal doopsels en begrafenissen blijft behoorlijk op peil. 71 % van de Vlamingen wordt kerkelijk begraven en 67 % van de kinderen wordt gedoopt.

¹³ Sarah Botterman en Marc Hooghe (katholieke Universiteit te Leuven) en René Bekkers, Universiteit Utrecht en Vrije Universiteit Amsterdam) nuanceren dit alles in een bijdrage “Levensbeschouwing en maatschappelijke participatie: is levensbeschouwing nog steeds een motiverende factor?”. Hun standpunt is dat terwijl de kerkpraktijk sterk daalt, de deelname aan het verenigingsleven niet achteruit gaat en zelfs stijgende is. Duidelijk gesteld: het aantal kerkse gelovigen daalt dan wel en ze mogen dan wel ouder zijn en worden, maar het optreden, de deelname van deze gelovigen daalt niet. De onderzoekers stellen zelfs een zogeheten “spillover – effect” vast, m.a.w. participatie in een netwerk verhoogt de kans op participatie in andere netwerken. Ook in zogeheten “niet - religieuze organisaties” drukken zij hun stempel. De professionele krachten verdwijnen, maar zij worden afgelost door een actieve groep “leken”, die overal present zijn (het vrijwilligerswerk, het sociaal – cultureel werk, de ontzilde verenigingen ...).

verhouding tot hun inwonersaantal. Gemiddeld zijn er (Bron: Vlaams Parlement) vijf tot zes kerkfabrieken per gemeente. In Antwerpen zijn er 69 kerkfabrieken, in Gent telt men er 46. Brugge is niet enkel het Venetië van het Noorden, het is het mini - Vaticaan van het Noorden. Eén vierde van de oude binnenstad is eigendom van de kerk.

Cijfergegevens

In december 2011 werden de recentste cijfers m.b.t. de jaarrekeningen over het boekjaar 2009 van de besturen van de eredienst door het Agentschap voor Binnenlands Bestuur, gepubliceerd. Het agentschap merkt op dat, hoewel het globale beeld niet fundamenteel is aangetast, bij de interpretatie van de cijfers rekening moet worden gehouden met een kleine foutenmarge (verkeerde boekingen, cijfers die in de staat van het vermogen werden ingevuld zijn misschien voor verbering vatbaar, onsamenhangende correcties).

De som van de exploitatietoelagen bedraagt 44.045.441,67 €. De som van de investeringstoelagen bedraagt voor de gemeenten 19.104.786,10 €, voor de provincies 6.698.627,30 € en voor Vlaanderen 17.194.808,99 € of een totaal van 43.000.000 €.

Bij de analyse van deze cijfergegevens moet ook rekening worden gehouden met het feit dat gemeentebesturen er voor kunnen opteren zelf de investeringen aan de gebouwen van de erediensten te dragen, m.a.w. zelf bouwheer te zijn. Het blijkt echter niet eenvoudig om een duidelijk beeld te krijgen van deze investeringen. De boekingswijzen zijn immers niet éénduidig.

Voor 2009 worden de rechtstreekse investeringen geraamd op 18.000.000 €. Daarnaast zijn er ook nog 8.600.000 € overdrachten aan ontvangsten te boeken (vermoedelijk investeringstoelagen vanwege provincies en Vlaanderen).

Oplopende rekeningen

Religieuze en burgerlijke overheden staan dus duidelijk voor belangrijke uitdagingen. Los van de routinematige onderhouds- en renovatiewerken groeit ook de vrees, rekening houdende met de leegstand van gebouwen en het ontbreken van een globale visie over de toekomst van dit “gebouwengeheel”, dat het geheel én bestuursmatig én financieel moeilijk te dragen wordt. De relatie met de lokale besturen dreigt dan ook te verzuren.

Feit is ook dat zeer veel erfgoed, dat eigendom is van lokale besturen (gemeenten, O.C.M.W.) in slechte staat verkeert, zeg maar verwaarloosd wordt. Wanneer de combinatie erfgoed en toerisme mogelijk is ziet men wel kansen. De prioriteiten liggen vaak duidelijk ergens anders...

Volgens cijfers van de Vlaamse Regering zou amper 20 % van de kerkfabrieken in Vlaanderen zelfbedruipend zijn. Dit wil zeggen dat slechts 379 besturen op 1794 het redden zonder tussenkomsten.

De kerkfabrieken worden niet verplicht om hun reserves aan te wenden ten einde hun patrimonium te onderhouden. Elke “verarming” van een eredienstbestuur heeft onmiddellijk een invloed op het risico dat de lokale overheden moeten bijspringen in de tekorten. Een eredienstbestuur moet in principe enkel de opbrengsten van zijn reserves (het zogenaamde

privaat patrimonium) gebruiken voor het betalen van de exploitatie-uitgaven vooraleer het aan het gemeentebestuur een tussenkomst kan vragen. Het woord opbrengsten slaat op de zogeheten recurrente inkomsten en niet de reserve zelf. Achterliggende gedachte was dat de reserves zouden bijdragen aan het verminderen van de gemeentelijke exploitatietoelagen.

Een gemeente kan dan weer niet verplicht worden tussen te komen in investeringen in het privaat patrimonium. Enkel de investeringen aan een gebouw van de eredienst komen in aanmerking. Toch mag een gemeentebestuur tussenkomen in deze investeringen indien het een voordelige oplossing is. Bouwen lokale overheden straks kerken?

Lokale overheden aarzelen echter niet om borg te staan voor bepaalde investeringen. Een voorbeeld is de Kerkfabriek Heilige Familie te Knokke-Heist. Deze laatste sloot een lening af voor bijkomende herstellingen bij de restauratie van de kapel van Christus Koning: bevoering, verlichting, bestrijding vochtigheid, herstelling verwarming en herstelling dak. De lening werd afgesloten voor een bedrag van 200 000 €, met een looptijd van 20 jaar. De Kerkfabriek Heilige Familie vroeg deze lening te waarborgen. De gemeente verklaarde zich solidair borg tegenover Dexia Bank wat betreft de aflossing van kapitaal, intresten en andere kosten met betrekking tot de lening van 200 000 €, afgesloten door de Kerkfabriek Heilige Familie.

Initiatieven

Er beweegt wel wat. Zo werd voorzien in de erkenning van het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur vzw (hierna afgekort CRKC; een kerkelijke vzw) dat zich wil profileren als het expertisecentrum voor religieus erfgoed in Vlaanderen en Brussel. Dit CRKC, sinds 2009 erkend door de Vlaamse overheid in het kader van het cultureel – erfgoeddecreet, zou in de loop van 2012 het expertisecentrum bij uitstek voor het onroerend kerkelijk erfgoed moeten worden.

Een snelle blik op de site van het CRKC brengt aan het licht dat het in 1997 al actief was als binnenkerkelijk steunpunt voor behoud, beheer, ontsluiting en waardering van het religieuze erfgoed. Stichters waren de Vlaamse bisdommen, de koepelorganisaties van de religieuzen in Vlaanderen, de Vereniging van Vlaamse Norbertijnenabdijen en de Katholieke Universiteit Leuven.

De “verfondsing” slaat echter ook in dit dossier toe. Beslist werd tot het opzetten van “De erfgoedkluis” (een rollend fonds om onroerend erfgoed te verwerven, in erfpacht te nemen, legaten en schenkingen te verkrijgen). Werkkapitaal 10 miljoen €.

Daarnaast is ook de bundeling van de verschillende erfgoedverenigingen en de hervorming van de agentschappen VIOE en Ruimte & Erfgoed tot één entiteit het meest in het oog springend.

Wat het dossier kerkgebouwen betreft is Johan Bonny (Bisschop van Antwerpen) blijkbaar de contactpersoon tussen het bestuurlijke niveau en de bisschoppen. Naar aanleiding van de “Gedachtenwisseling” over deze “Conceptnota” liet minister Bourgeois weten dat hij positieve reacties mocht ontvangen op een brief die hij aan alle gemeentebesturen, kerkfabrieken en kerkbesturen van de rooms – katholieke eredienst verstuurde. In sommige bisdommen organiseerden de bisschoppen infosessies. Volgens minister Bourgeois is er een grote

bereidwilligheid te merken binnen de kerkfabrieken en de lokale overheden (o.a. in Sint – Niklaas, Aalst, Bilzen, Borgloon, Gingelom, Heers, Izegem, Diest, Gent...). Binnen het bisdom Antwerpen wordt gewerkt aan een brochure met betrekking tot kerkgebouwen. Het CRKC zou, binnen dit samenwerkingsverband, een belangrijke rol spelen als expertencentrum dat advies zou geven bij bijvoorbeeld herbestemming van gebouwen.

Herbestemmen, slopen... niets kan zonder zegen

Lokale overheden zijn en blijven gebonden door de historische verworvenheden die verankerd werden in regelgevingen. Lokale overheden kunnen geen parochiekerken “desaffecteren” of parochies “opheffen”. Steeds is er een kerkrechtelijke beslissing noodzakelijk. Het wetboek van Canoniek recht bevat meerdere artikels (zie voetnoot) die van belang zijn wil men de verhouding kerkelijke en civiele overheden wat kerken betreft vatten.¹⁴ Er zijn dus toch nog zekerheden: betalen mag en moet.¹⁵

Tijdens de tussenkomsten benadrukten diverse politici trouwens uitdrukkelijk dat bepaalde aangelegenheden (fusies van decanaten) kerkelijke aangelegenheden zijn en blijven.

Het draaiboek betreffende de opheffing en samenvoeging van lokale eredienstbesturen – de wijziging van gebiedsomschrijvingen – de opheffing van annexe – kerken en kapelanijen stelt expliciet dat indien lokale eredienstbesturen beslissen tot de opheffing van één of meerdere besturen en de samenvoeging ervan bij andere besturen het patrimonium (en de gebiedsomschrijving) overgedragen worden aan een ander eredienstbestuur.

Er mag echter ook niet worden vergeten dat de problematiek verder reikt dat het onroerend kerkelijk erfgoed. Hierbij kan worden verwezen naar de aanwezigheid van kunstschaten,

¹⁴ Can. 515 - § 1 Een parochie is een bepaalde gemeenschap van christengelovigen, in een particuliere Kerk duurzaam opgericht, waarover de herderlijke zorg, onder het gezag van de diocesane Bisschop, aan een pastoor als haar eigen herder toevertrouwd wordt. § 2 Parochies oprichten, opheffen of deze veranderen, komt alleen aan de diocesane Bisschop toe, die geen parochies mag oprichten of opheffen of deze in belangrijke mate veranderen, tenzij na de priesterraad gehoord te hebben. § 3 Een wettig opgerichte parochie bezit van rechtswege rechtspersoonlijkheid. Can. 1210 - In een gewijde plaats mag alleen toegelaten worden wat dienstig is voor de uitoefening of de bevordering van de eredienst, de vroomheid en de godsdienst, en is verboden wat niet in overeenstemming is met de heiligheid van de plaats. Wel kan de Ordinarius in afzonderlijke gevallen een ander gebruik toestaan dat niet strijdig is met de heiligheid van de plaats. Can. 1213 - Het kerkelijk gezag oefent zijn bevoegdheden en taken op gewijde plaatsen vrij uit. Can. 1214 - Onder kerk wordt verstaan een gewijd gebouw bestemd voor de goddelijke eredienst, waartoe de gelovigen recht van toegang hebben om de goddelijke eredienst voornamelijk openbaar uit te oefenen. Can. 1216 - Bij de bouw en het herstel van kerken dienen, met aanwending van het advies van deskundigen, de beginselen en de normen van de liturgie en de gewijde kunst in acht genomen te worden. Can. 1222 - § 1 Als een kerk op geen enkele wijze nog voor de goddelijke eredienst gebruikt kan worden en de mogelijkheid niet bestaat om ze te herstellen, kan zij door de diocesane Bisschop teruggebracht worden tot een profaan en niet onwaardig gebruik. § 2 Waar andere ernstige redenen het raadzaam maken dat een kerk niet langer voor de goddelijke eredienst gebruikt wordt, kan de diocesane Bisschop, na de priesterraad gehoord te hebben, deze terugbrengen tot een profaan en niet onwaardig gebruik, met toestemming van hen die wettig rechten op de kerk laten gelden, en mits het zieleheil er geen enkele schade door lijdt.

¹⁵ Zelden hebben “herstelbetalingen” een dergelijke levensduur. Op zondag 3 oktober 2010 werd de laatste schijf van de Duitse herstelbetalingen voor de oorlog geregeld.

kerkgewaden, kelken, kerkelijk zilver... binnen de kerken. Bij het sluiten van de Sint Caroluskerk te Puurs (met ontviidingsdecreet en een sloping) werd bepaald dat alle kerkmeubelen, liturgische voorwerpen en kerkgewaden worden overgenomen door een andere kerk en kapel. Wat geen kerkelijke bestemming kon vinden werd overgedragen aan het "Centrum voor Religieuze Kunst" te Heverlee.

Uit voorgaande blijkt alvast dat de discussie betreffende het behouden van de bestemming van kerken, het toelaten van nevenactiviteiten in kerken dan wel het herbestemmen van kerken "boeiend" beloofd te worden.

Herbestemming kan echter. De bekendste voorbeelden momenteel zijn het stedelijk onderwijsmuseum in de Sint – Niklaaskerk te Leper (een gerestaureerde kerk, eigendom van de kerkfabriek Sint - Maarten, door wie een erfgoedcontract met de stad werd afgesloten voor 99 jaar), het cultureel centrum Antoon Spinoy te Mechelen (oude minderbroederkerk), een kledingzaak te Aalst (in de heilige geestkapel), de concertzaal van het Amuz te Antwerpen (kloosterkerk van de augustijnen), de studiezaal van het rijksarchief te Maastricht (in de gewezen kloosterkerk van de minderbroeders), de sociale kruidenier "De springplank" te Sint – Niklaas (dit gebouw bevat ook een zogeheten "ontmoetingsruimte"), een trendy kledingzaak te Gent (voormalige wolweverskapel), een het hotel te Mechelen (in een voormalige kerk en in een deel van het klooster van de Minderbroeders) of een polyvalente ruimte met het behouden van een ruimte voor misvieringen (Sint Jozefskerk te Lot/Beersel), Daarnaast zijn er ook voorbeelden van omvorming van kloosters tot sociale wooneenheden (in Tongeren, in Bilzen, in Harelbeke, in Geraardsbergen).

In Leuven en Brugge bestaan dan weer afspraken tussen stad en religieuze ordes om de kloostertuinen toegankelijk te maken voor het grote publiek, in ruil voor het gratis onderhoud door dezelfde stadsdiensten.

Andere voorbeelden van "samenwerking" zijn te vinden in de gemeente Merchtem. Daar kon de parochie Merchtem eigenaar worden van de pastorie. In ruil kreeg de gemeente gronden die eerder eigendom waren van de kerkfabriek van Merchtem en Brussegem. Merchtem en Asse en de respectieve kerkfabrieken zijn dan weer overeengekomen dat Merchtem volledig zal instaan voor de parochie Bollebeek en Asse voor de parochie Mollem. De gemeente Merchtem zal echter de volledige som van de lening aan de kerkfabriek Sint Antonius Bollebeek voor haar rekening nemen: 44.000 €.

Algemeen besluit

De bevoegdheidsherverdeling van 2001 bracht niet het verhoopte resultaat. Sinds 2002 is de regelgeving die de steun aan de erkende erediensten regelt zowel een federale als een gewestaangelegenheid. De situatie verschilt immers in functie van de levensbeschouwing. Er is geen homogene bevoegdheidstoewijzing, zoals wij dit in andere landen aantreffen. Voor de niet – confessionele gemeenschappen is er dan weer geen sprake van een gedeelde bevoegdheid. Wij laten de in 1988 grondwettelijk verankerde toewijzing aan de Gemeenschappen van het levenbeschouwelijk onderricht hier buiten beschouwing. Het was en is nog steeds zo dat het niet ondenkbaar dat verschillende regimes zich blijven ontwikkelen. Samenwerkingsakkoorden

bevestigen dit. De bevoegdheidsherschikking heeft ontegensprekelijk de deur opengezet voor een vermenigvuldiging van rechtsregimes.

In 2003 werd, tijdens de voorbereiding van het decreet van 2004, al gewaarschuwd voor de stijgende en op de begroting wegende financiële bijdragen van steden, gemeenten en provincies. De bestaande regeling voor de kerkfabrieken werd niet echt gewijzigd. Men kan zelfs stellen dat via dit decreet impliciet werd aanvaard dat de kerkbesturen de factor beroep konden doen om tussenkomsten van de lokale overheden. De verarming werd de regel. Er werd toen een kans gemist om te anticiperen op een aantal (maatschappelijke ...) ontwikkelingen.

Uit voorgaande blijkt dat het nieuwe decreet zeer veel aandacht schenkt aan één welbepaalde eredienst en focust op de problemen op het gebied van het beheer en het onderhoud van gebouwen bestemd voor de eredienst.

Het voorliggende decreet is niet echt vernieuwend te heten. De verhouding openbare besturen en erediensten werd niet echt “geactualiseerd”, gerationaliseerd, laat staan dat men een “totaalaanpak” heeft betracht. Zo zijn bepaalde aangelegenheden nog steeds federale materie (wedden, pensioenen) en werd eveneens niet nagedacht over het herpositioneren van de vrijzinnigheid.

Het ter discussie staande ontwerp lijkt trouwens op het lijf van de rooms - katholieke eredienst geschreven te zijn en dit zowel voor wat de relatie lokale overheid en eredienst, als voor wat het luik “onroerend goed” betreft.

Het Napoleontische keizerlijk decreet van 30 december 1809 wordt niet “afgeschaft”. De regelgeving betreffende erediensten wordt gewoonweg versluisd naar het nieuw decreet, m.a.w. alles blijft bij het oude. De minister lijkt geen voorstander te zijn van het ter discussie stellen van de financieringsverplichting van de lokale overheden. In de Conceptnota wordt trouwens expliciet gesteld dat de burgerlijke overheid de kerkpraktijk niet kan en mag sturen.

Er is nog steeds geen éénduidige bevoegdheidstoewijzing. Blijft het federale niveau tussenkomen op het vlak van verloning en pensioenen dan merkt men dat een wijziging van een gebiedsomschrijving (het werkingsgebied) de tussenkomst – zoals bepaald in een samenwerkingsovereenkomst van 2 juli 2008 – van de minister van justitie vereist.

Het nieuwe decreet wil de centrale kerkbesturen verstevigen. Een centraal kerkbestuur wordt verplicht gesteld zodra er meer dan één kerkfabriek is en tussen gemeentebestuur en centraal kerkbestuur wordt één afsprakennota opgemaakt over de wijze van samenwerking. In het kader van een “herbestemmingsbeleid” wordt voorzien dat de bisschoppelijke overheid parochies kan samenvoegen.

Het voorontwerp wijzigt niets aan de verplichting voor de gemeenten om tussen te komen in de exploitatietekorten van de kerkbesturen en in de investeringen. De rekening voor het onderhoud en de restauratie van kerkelijke goederen (geklasseerd of niet) loopt ondertussen verder op.

Wel is bepaald dat er overleg moet komen tussen gemeentebesturen, kerkbesturen en religieuze overheden. Dit laatste heeft onder meer betrekking op de verplichting om een “visie”

te ontwikkelen m.b.t. het kerkelijk patrimonium. In bepaalde gevallen kan de Vlaamse overheid beslissen geen toelagen meer toe te kennen. Positief is allicht ook dat de overheid het aantal gesprekspartners andermaal ziet krimpen. Een centraal kerkbestuur wordt in bepaalde gevallen opgelegd. Tussen gemeentebestuur en centraal kerkbestuur moet een afsprakennota worden opgesteld. Belangrijk te onderstrepen is dat de betrokken overheden de meerjarenplannen van de kerkfabrieken niet enkel kunnen goedkeuren (of afwijzen), maar wijzigingen zullen kunnen aanbrengen aan eerder tussen gemeenten en kerkbestuur gemaakte afspraken.

De gebouwen van de eredienst en de ermede verband houdende kosten verdienen dus meer dan ooit aandacht. Uit een in 2010 door het Agentschap voor Binnenlands bestuur doorgevoerde verkenning bleek dat zowel in de exploitatie als in de investeringen het gros van de uitgaven verband heeft met onroerend goed. De financiering van de erediensten door gemeenten en provincies heeft dus alles te maken met het onroerend goed van de erediensten.

De verplichting om bij te dragen in investeringen van gebouwen die geen eigendom zijn van de gemeente of de kerkfabriek (dit is ook zo voor de andere erediensten) vervalt. Ook is het zo dat de Vlaamse overheid geen subsidies meer zal toekennen aan investeringen in parochiekerken waarvoor geen duidelijke toekomstvisie is.

Wat dit onroerend patrimonium betreft wordt gepleit voor de voorzichtige aanpak: het creëren van nevenbestemmingen (zie het Burra Charter). In andere gevallen wordt erkend dat herbestemming onvermijdelijk is. De discussie over de opportuniteit wat onderhoud, renovatie, investering in en herbestemming van kerken is dan wel open, het geheel wordt echter uiterst devoot benaderd. Men moet onder ogen durven zien dat ook afbraak in bepaalde gevallen een goede oplossing is. Ook in dit dossier mag men - alle gevoeligheden ten spijt - de kost van de leegstand niet doorschuiven naar de volgende generatie.

Budgettair, subsidietechnisch financieel is niets echter helemaal duidelijk. De “kostenneutraliteit” laten we buiten beschouwing. Wat het kostenplaatje - zelfs bij benadering - kan zijn was zelfs na een zoektocht niet te vinden. Momenteel is er blijkbaar ook geen “inventaris” (versta “kadaster”) van het vermogen van de kerkfabrieken. Een zicht op de financiële situatie van deze instellingen is echter onontbeerlijk.¹⁶ De officiële middelen van de kerkfabrieken mogen zoals hiervoor gesteld in principe niet worden aangewend om te investeren, enkel de intresten kunnen hiervoor worden aangewend. De minister merkte op dat de regels betreffende intresten en investeringen vanwege de kerkfabrieken vastgelegd werden in het Eredienstendecreet van 2004. Een kerkfabriek kan niet worden verplicht de eigen middelen in te zetten, maar mag dat natuurlijk wel doen. De gevolgen zijn bekend. Aandachtspunt hierbij is dat er zekerheid moet zijn dat de kerkbesturen hun resterende middelen optimaal laten renderen. Of dit steeds zo is, is niet duidelijk.

Zoals ondertussen duidelijk is geworden stelt zich een probleem zowel wat de beschermde als wat de niet beschermde gebouwen betreft. Het Agentschap voor onroerend erfgoed merkt

¹⁶ Zo raakte bekend dat de Abdij van Park in Leuven gerestaureerd werd door een vzw die specifiek door de Norbertijnen opgericht om hun oude abdijen te restaureren. Via die aparte vzw' s kunnen zij gebruik maken van het systeem van dubbelsubsidies.

terecht op dat de huidige wet -, decreet - en regelgeving betreffende onroerend erfgoed “organisch” tot stand is gekomen. Het resultaat is wel bekend: een rits losstaande decreten met dito uitvoeringsbesluiten voor elke vorm van onroerend erfgoed (bouwkundig, landschappelijk, archeologisch, varend en heraldisch). Het is dus tevergeefs zoeken naar één decreet voor alle onroerend erfgoed (naar procedure, vergunningen, restauratiepremie, onderhoudspremie, fiscale aftrekmogelijkheid), Men heeft te maken met een complexe materie die de noodzakelijke kennis van complexe procedures (aanbestedingsprocedures...) vraagt. In de meeste gevallen zijn er diverse tussenkomenende partijen (centraal kerkbestuur, gemeente, bisdom, Vlaamse overheid ...).

De centrale kerkbesturen krijgen een belangrijkere rol toebedeeld. In het licht van de groeiende uitdagingen m.b.t. de “vastgoedportefeuille” (investeringen...) mag men rustig “managementeisen” stellen aan deze organen. Continuïteit en deskundigheid worden de facto verondersteld aanwezig te zijn. Vastgesteld moet worden dat het geheel echter baadt in het “vrijwilligerswerk”. En dit is niet zonder risico. Een recent verschenen studie¹⁷ bevestigt dat de kerkfabrieken, de oudste en tevens minst bekende openbare lokale besturen van het land, hun nieuwe raadsleden telkens op dezelfde manier en uit dezelfde bevolkingsgroepen halen: oudere, gelovige, hooggeschoolde, getrouwde en sociaal geëngageerde mannen Momenteel kampen kerkbesturen, aldus de onderzoekers, niet met een tekort aan vrijwilligers, maar op termijn zou de toekomst er minder rooskleurig kunnen uitzien. De tijden veranderen echter, kerkfabrieken krijgen, dixit de onderzoeker, zoals andere vrijwilligersorganisaties, te maken met een nieuw soort vrijwilliger. Deze ‘nieuwe’ vrijwilligers treden op steeds latere leeftijd toe en besteden minder tijd aan hun onbezoldigde functie. Hun loyaliteit is minder groot is en zij zouden vlugger de kerkfabriek de rug kunnen toekeren.

Nogmaals moet worden onderstreept dat in deze dossiers de kerkfabrieken autonoom oordelen over de noodzakelijkheid en de omvang van de werken. De gemeente zal hier vaak onvermijdelijk moeten optreden als medesubsidiërende overheid (aandeel kerkfabriek). Voor de bekostiging van het eigen aandeel heeft de kerkraad de keuze tussen de betaling met eigen middelen, ofwel het verkrijgen van een investeringstoelage ofwel het aangaan van een doorgeeflening of een lening met gemeente- of stadswaarborg. Waakzame lokale overheden zijn een must.

Uit voorgaande moge blijken dat de vraag naar de rol van de overheid betreffende het erkennen en betoelagen van “levensbeschouwingen” ook in deze materie meer dan ooit aan de orde is.

De Vlaamse Adviesraad voor bestuurszaken wijst terecht in een advies echter op het feit dat de overheid die financieel bijdragen moet het laatste woord moet hebben in procedures. Een gemeentebestuur mag dan wel niet alles te zeggen hebben in de financieringsdossiers of in dossiers m.b.t. herbestemming - een kerkbestuur kan immers steeds beroep aantekenen bij de provinciegouverneur – feit is dat bij uitblijven van een bezwaar bij de kerkfabriek de gemeenteoverheid wel het laatste woord heeft. Evenzo voor wat betreft de provinciegouverneur. Deze heeft de facto het laatste woord. Wie zal het aandurven?

¹⁷ Rekrutering en behoud van vrijwilligers: een studie bij Vlaamse kerkfabrieken anno 2004-2005. Universiteit Antwerpen. 2005.

Opvallend is en blijft de vrij dubbelzinnige houding waarbij men binnen “cultusmiddens” enerzijds elke regeling blijft zien als een inmenging in het recht van erkende erediensdiensten op eerbiediging van hun werking, maar anderzijds probleemloos de samenleving “belast” met de zorg voor de materiële aspecten van de “levensbeschouwingen” (zolang men geen maatregelen neemt die hun interne organisatie kan aantasten). Bijkomende vraag is of men, verwijzende naar het gelijkheidsbeginsel en de non-discriminatie er in zal slagen alle “levensbeschouwingen” (bestaande en die levensbeschouwingen die aan de deur zullen kloppen, met elk hun eigen karakteristieken) een gelijke behandeling in ongelijke situaties te garanderen.¹⁸

Laten we met een gematigd positieve noot eindigen. Positief is het onder de aandacht brengen van de problematiek m.b.t. de erfgoedwaarde van vele van deze constructies en het benadrukken van de noodzaak om lange termijn strategieën te ontwikkelen met betrekking tot het behoud en onderhoud, dan wel de herbesteding (of afbraak) van deze gebouwen. Maar is dit niet iets dat geldig is voor het gehele erfgoedpatrimonium. Een wandeling doorheen menige gemeente en stad in Vlaanderen stemt ons niet optimistisch.

Alain Vannieuwenburg

¹⁸ Het ontwerp decreet is dan ook zeer voorzichtig.